

KIK FOGLALKOZNAK A DOKUMENTÁCIÓVAL?

Grétsy László

Sokan azt gondolják, erre a kérdésre könnyű válaszolni, hiszen csak rá kell vágni: a dokumentalisták. Mások - szintén különbözőbb fejtörés nélkül - így felelnének: a dokumentátorok. Ismét mások pedig talán ilyeneket mondanának: a dokumentálók, a dokumentációs szakemberek vagy esetleg még egyebet is.

Ha egy műszóhasználati kérdésben nincs teljes egyetértés az érdekeltek szakemberei között, abból mindig könnyen baj származhat. A mindenki által ismert, közhasználatu szavakkal persze más a helyzet. Az eb és a kutya vagy az autó és a gépkocsi nem zavarják egymást, hiszen minden magyar anyanyelvű ember tudja, hogy ez a két-két szó ugyanazt jelenti. Ha azonban egy szakmai jellegű, tehát nem közismert s többnyire összetett, számos ismérvet magába sűrítő fogalomnak a megjelölésére használatos egynél több kifejezés, akkor ez a kettősség /vagy akár hármasság, négyesség/ szakmai körökben hamar félreértésre vezethet. A lengyel nyelvészeti szakirodalom tanúsága szerint Lengyelországban néha zavart okoz, hogy a "szűrőberendezésnél dolgozó munkás" fogalom megjelölésére nem egy, hanem három szó van forgalomban: a siclarz, a sitovy és a sitornik, az pedig, hogy egy nyugat-német gyár éveken keresztül mást gyártott, mint amit kellett volna, pusztán azért, mert a hemicellulóz műszón mást értett, mint a megrendelők, még jobban rávilágít a műszóhasználat egységességének a fontos voltára. Így azután nincs mit csodálkoznunk azon, hogy a dokumentációval /tehát valamilyen tudományos bizonyító anyag összegyűjtésével, rendezésével, nyilvántartásával, közzétételével, e munkálatok szervezésével stb./ foglalkozó szakemberek egységes elnevezésének problémája is minduntalan felmerül a szakemberek körében. Mostanában pedig különösen időszerűvé teszi ennek a témának a napirendre tűzését az a tény, hogy a dokumentátor és a dokumentalista szót már nem is mindenki érzi azonos jelentésűnek. E.I. SAMURIN szovjet tudósnak Szlovár knigovedcseszkij terminov című 1958-ban megjelent munkájában

például a következő értelmezést olvashatjuk /a magyar fordítást dr. POLZOVICS Iván Bevezetés a szakirodalmi dokumentációba című, ez évben napvilágot látott könyvéből idézzük/: "dokumentalista 1. dokumentációval foglalkozó szakember; e szakkifejezés szinonimája: dokumentátor, 2. különféle dokumentumok tudósa - az, aki ismeri a dokumentumok gyűjtésének, kiválasztásának, megőrzésének és reprodukálásának technikáját, aki értékelni képes a dokumentumok jelentőségét, s képes azokat helyesen egybegyűjteni".

Az idézetből nem derül ki világosan, hogy a szerző miféle különbséget lát a két szó jelentése között. Azzal, hogy egymás szinonimáinak nevezi őket, tulajdonképpen azt mondja, hogy nincs köztük semmi lényeges különbség, maga az értelmezés azonban arra mutat, hogy a dokumentátor-t tudományosabb igényű, magasabb szintű feladatok elvégzésére tartja alkalmasabbnak, mint a dokumentalistá-t. Hogy ilyen vagy ehhez hasonló különbségtévesztésre szükség van-e, azt a nyelvész persze nem tudhatja, s ebbe nem is szólhat bele, azt azonban mindenképp ajánlhatja, hogy a dokumentációval foglalkozó szakemberek előzők meg az esetleges félreértéseket, és sürgősen teremtsenek rendet ebben a kérdésben. Amit a nyelvész mindehhez szaktanácsként hozzáfűzhet, az a következő:

A dokumentalista szó lehetőleg ne vegye el a helyet egy más, sikerültebb képzésű kifejezés elől, mert az a félig német, félig latin keverékszó bizony nem méltó arra, hogy e fontos foglalkozás megjelölője legyen. Ha egy ilyen felemás képzésű alakulat már meghonosodott nyelvünkben, általában nem érdemes bántanunk, mert a változtatással járó nehézségek több bajt, félreértést okoznának a szakembereknek, mint amennyit ez a névcsera nyelvünk szempontjából megérne. Ha viszont - mint ebben az esetben - még nem dőlt el a harc valamelyik kifejezés javára, okvetlenül a jobb, a magyarosabb szó mellett kell lándzsát törnünk.

A dokumentátor szintén idegen szó, de mivel nem keverék alakulat, hanem a maga egészében latin nyelvi eredetű, az előbbinél sokkal alkalmasabb a "dokumentációval foglalkozó személy" fogalom megjelölésére. A latin - /á/tor képzőről különben is köztudomású, hogy igen gyakran foglalkozásnevet képez. A mi nyelvünkben is használatos például az adminisztrátor, az agitátor, a demonstrátor, a doktor, az instruktor, a korrepetitor, a lektor, a restaurátor és még sok más foglalkozásnév.

Felmerülhet - s tudomásunk szerint fel is merült - a dokumentáló szó bevezetésének a gondolata is. Ez megint csak nem rossz szó. A dokumentátorral szemben előnye, hogy a képzője nem latin, mint annak, hanem magyar, ellene szól viszont az, hogy bár az -ó, -ő képző szintén rendkívül alkalmas foglalkozás nevek képzésére /pl. gondozó, kereskedő, könyvelő, tanító/, ezek a foglalkozásnevek az esetek túlnyomó részében összetett nevek. Egy-két példa: aki az ablakot mossa, az ablakmosó, aki a bért elszámolja, az a bérelszámoló, aki célba lő, az a célzó. Ugyanígy: gerelyvető, kéményseprő, lóápoló, magasugró, ujságkihordó, utkaparó stb.

Utoljára említjük meg azt a lehetőséget, amelynek a bemutatásá-

val talán kezdetünk kellett volna. A mi véleményünk szerint a szóban forgó foglalkozás megjelölésére a legalkalmasabb ez a szó: dokumentáció. Így, első olvasásra talán kissé szokatlannak látszik, hogy főnévként, önálló foglalkozásnévként használjunk egy olyan szót, amely eddig általában csak jelzői használatban fordult elő /pl. dokumentációs bibliográfia, dokumentációs kiadványok, dokumentációs munkakör, dokumentációs szolgáltatások, dokumentációs tanfolyam/, ez azonban egyáltalán nem szabálysértés, sőt éppen a nyelv fejlődéstörvényeit szem előtt tartó eljárás. A nyelvészek nagyon jól tudják, hogy éppen -s képzővel alkotott főneveink között nagyon sok olyan van, amely eredetileg nem főnév volt, hanem melléknév, s csak később vált főnévvé azáltal, hogy az utána álló szó jelentését is magába szívtta. Gondoljuk csak meg: amit ma fenyves-nek nevezünk, annak régen fenyves erdő volt a neve, a farkas szó a farkas állat kifejezésből alakult ilyen módon, a villamosvasut helyett ma már csak ezt mondjuk: villamos, s a termelőségvetkezetek közös föld, közös vagyon kifejezéséből rövid néhány év alatt kialakult egy új szó, a közös, amely ilyen önálló használatban már nem melléknév, hanem főnév. Gondoljuk meg továbbá, hogy -s képzős foglalkozásnév amúgy is igen sok van nyelvünkben, például a hozzánk legközelebb álló könyvtárosson kívül többek között asztalos, bádogos, cimbalmos, csikós, darus, dobos, fuvaros, közértes, marós, martinos, meős, normás, órá, postás, rádiós, trafikos, traktoros, üveges, vasutas stb. stb. Ha ehhez még hozzávesszük azt is, hogy a dokumentáció-hoz hasonló, tehát a latin -/á/ció képzővel alkotott latin szavak -s képzős származékai is nem egyszer főnévi használatban is élnek nyelvünkben - például dekoráció "dekorációfelelős", inspekció "ügyeletet, rendszerint émszakai szolgálatot tartó személy", intervenció "valamely intervencióban részt vevő egyén", konfekció "konfekciót készítő munkás", protekció "olyan személy, akinek protekciója van", reakció "a reakció híve", rotáció "rotációs gép" stb. -, akkor már semmi okunk sincs elvetni ezt a szinte önként kínálkozó szót. /Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy ennek a szónak még megvan az az előnye is, ami a dokumentálónak, hogy ti. magyar képzője van. Ezáltal ez a szó idegen volta ellenére is jól beleilleszkedik nyelvünkbe./

Javaslatunk tehát - röviden összefoglalva - a következő: A dokumentációval foglalkozó szakembereket nevezzük egyszerűen dokumentációs-nak, s itt-ott, főleg az első időkben, a dokumentációs szóra való áttérés megkönnyítése céljából használhatjuk a dokumentációs szakember, dokumentációs munkatárs-féle megjelöléseket is. Ha a dokumentációval foglalkozók között célszerűnek látszik még egyéb megkülönböztetést is tenni - a magunk részéről ezt nem hisszük -, akkor második kifejezésül a dokumentáló, esetleg a dokumentátor szót ajánljuk.